

Szókratész perének² elemzése Horváth Barna „A géniusz pere Szókratész – Johanna” című művének tükrében

I. Bevezetés

Különlegesnek lenni, másképpen gondolkodni soha nem tartozott a gondtalan életpályák közé. Az ilyen emberek élete mindig tele van harccal, vívódással és éppen ezért létük többnyire küzdelmes és boldogtalan. Géniusznak lenni ugyanolyan nehéz szerep volt az ókorban, mint a középkorban és napjainkban is. A géniusz szó hallatán legtöbbszörnek elsőként a szó azon jelentése jutna eszébe, amely rendkívüli szellemi teljesítményű embereket takar. A géniusz ugyanakkor nem teljesen egyenlő a zsenivel. A lángelme, vagyis a géniusz olyan, mint a sötétségben világító fáklya, ezért arra is illik ez az elnevezés, aki képes arra, hogy új utat mutasson.

Horvát Barna a fent említett művének megírásával arra vállalkozott, hogy két lángelme életének tragikus végét mutassa be. Az egyikük Szókratész, a másikuk Szent Johanna. E két rendkívüli egyéniség életútjában és egyéniségében számos különbségre lehetne rámutatni, most mégis a közös ponttal kezdem, amely miatt a mű címe is könnyebben érthetővé válik.

Mindkettőjük életének végét egy-egy perben hozott ítélet és annak végrehajtása jelentette, innen ered a géniusz pere elnevezés. A szerző törekszik arra, hogy Szókratész és Szent Johanna életét és egyéniségét minél alaposabban megismertesse, de mű elsődleges célja az életükről döntő perek elemzése. A két perbe vont géniusz ekkor érintkezik közvetlenül a jog világával. Cs. Kiss Lajos³ alábbi sorai találóan kifejezik a géniusz és a jog viszonyát:

---

¹ bírósági titkár, Nyíregyházi Járásbíróság; levelező tagozatos PhD hallgató I. évfolyam (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola)

² Szókratész peréhez kapcsolódó művek közül Platon „Szókratész védőbeszéde” című dialógusa az egyik legjelentősebb alkotás. Xenophón „Emlékeim Szókratészről” című művével fejezte ki a nagy gondolkodó iránti tiszteletét. Plutarkhosz is megemlékezik a görög filozófusról „Szókratész Daimónja” című művében. A jelen kor szerzői közül érdemes megemlíteni Eva-Maria Kaufmann „Szókratész” és Dr. Edmund Lange „Sokrates” című monográfiáját. A magyar szerzők közül Víz László „Szókratész utolsó levele” című regénye Szókratész perének és halálának körülményeit vizsgálja. Nemere István „A vádlottak padján” című könyvében egy külön fejezetet szánt Szókratész perének.

³ Cs. Kiss Lajos: A tragédia metafizikája a jogban in: Horváth Barna: A géniusz pere Szókratész – Johanna, Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2003, 223. o.

„A géniusz sorsa a világtól való elszakadás, a magányosság és az otthontalanság, s a jog különös világával még az ironikus vagy gúnyos távolságtartás módján sem érintkezik. Ez a magány azonban nem passzivitás vagy közömbösség, hanem Baudelaire albatrosz-hasonlatával szemléltetve egyfelől vergődés a társadalmi-szellemi környezet kicsinyességének és a mindennapok monotóniájának a szorításában, másfelől a lángelme „elérhetetlen magasságokban szárnyalása. A géniusz sorsszerűen össze is csap és birkózik környezetével, megrendíti és megváltja a világot”.

Mindét géniusz összecsapása a környezetükkel leginkább a velük szemben indított perekben csúcsosodik ki. Itt csapnak össze a társadalom által jogszabályokban testet öltött ideális normák a géniuszek által képviselt újító gondolatokkal. A továbbiakban e két összecsapás vagyis a két per közül, Szókratész perének részletes elemzéséről lesz szó.

II. Horváth Barna élete és munkássága

Elöljáróban, még mielőtt a mű részletes bemutatására sor kerülne, fontosnak tartom a könyv szerzőjének életét és munkásságát is röviden ismertetni.

Horváth Barna Budapesten született 1896. augusztus 25. napján és 1973. március 3. napján New York-ban hunyt el. Jogtudósi, jogfilozófusi és jogszociológusi tevékenységet is végzett. Jogi diplomáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte 1920-ban. 1929-től a szegedi, majd 1940 és 1945 között a kolozsvári egyetem jogbölcselettanára volt. 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. 1949-ben politikai okokból visszaminősítették a Magyar Tudományos Akadémia tanácskozó tagjává. Ugyanebben az évben az Egyesült Államokba emigrált. Vendégprofesszorként amerikai, francia és német egyetemeken is oktatott. Halálát követően 1989-ben visszaállították levelező tagságát a Magyar Tudományos Akadémián.⁴

A géniusz pere 1942-ben jelent meg Kolozsvárott, az „Universitas Francisco-Josephina, Kolozsvár” kiadásában, mint az „Acta juridico-politica” 3. darabja.⁵ A mű megírásának évéből is látszik, hogy ezt Cs. Kiss Lajos által „kolozsvári száműzetésnek” nevezett időszakban írta a szerző. Horváth Barna Szeged elhagyását nem tekintette életműve kudarcának, de a megszokott hely elhagyása lelkiileg mélyen érintette. Ezen mű megírása ezért alapot adott arra, hogy közvetett módon feldolgozzon egy olyan élményt, amely számára lelki, erkölcsi és intellektuális szempontból egyaránt traumatizáló volt.⁶ Cs. Kiss Lajos szerint éppen „ezért nem véletlen, hogy Horváth Barna tudományos távolságtartását leginkább ebben a művében adja fel, ... s inkognitót öltve korlátozott értelemben géniusszá emeli magát.”⁷

---

⁴Wikipédia–A szabad enciklopédia, (keresett név: Horváth Barna) internetes elérhetőség: http://hu.wikipedia.org/wiki/Horv%C3%A1th_Barna (2014. április 14.)

⁵ Horváth Barna: i.m. 4. o.

⁶ Cs. Kiss Lajos: i.m. 210 -211.o.

⁷ Cs. Kiss Lajos: i.m. 211-212. o.

A mű olvasásakor valóban észrevehető volt, hogy Horváth Barna az egyes perek szereplőiről valóban markáns véleményt formál. Ennek ellenére ez a vélemény egyik személy irányába sem tekinthető elfogultnak. A szerző külön érdekékként elmondható az is, hogy a perekben ítélező személyek bemutatását is fontosnak tartotta és az ő jellemüknek is igyekezett minden árnyalatát megmutatni. Ezzel megpróbált rávilágítani arra, hogy egy drámai helyzet, mint ezen perekben a géniuszok elítélése, még inkább tragikussá válik akkor, ha a pereket nem leegyszerűsítetten a jó és a rossz összecsapásaként értelmezzük. Horváth Barna megfogalmazásában „*a konfliktus sorsszerűbb, drámaibb, ha tisztességes emberek végzetserű találkozása, mint hogyha az egyik oldalon csak aljasság dolgozik.*”⁸

III. A mű szerkezeti felépítése

Szókratész perének részletes elemzése előtt érdemes áttekinteni a mű egészének szerkezeti felépítését is.

A szerző harmincegy kisebb fejezetre osztotta a művét. Ezen fejezeteket alcímekkel és nem számozással jelölte, ennek ellenére a könnyebb áttekinthetőség érdekében, én inkább a számozást fogom használni a mű szerkezetének bemutatásánál. Horváth Barna a harmincegy fejezettől átfogóbb, nagyobb szerkezeti egységeket nem alkalmazott. Ennek ellenére szembetűnő az, hogy a harmincegy rövidebb fejezet nagyobb szerkezeti egységekbe is csoportosítható. A géniusz perén belül négy fontosabb témakör különíthető el.

Az első nagyobb szerkezeti egység az első és a második fejezetet foglalja magában. Ezen részben helyet kapnak Horváth Barna géniuszságról alkotott gondolatai, valamint a géniusz joghoz való viszonyának elemzése. A szerző egyik találó hasonlata, amikor a per a Circus Juris-nak, óriási színháznak tekinti, amely elszórakoztat, megvigasztal, nagy belső konfliktusokat elsimít, sok mindenért kárpótol a társadalomban.⁹ Álláspontja az újrealista jogszemlélet visszatükröződése, mivel az újrealizmus nemcsak egy élettől elvonatkoztatott dogmát lát a jogban, hanem a játék, a színjátás elemét is.¹⁰ Véleménye szerint legnagyobb szerepeink talán éppen a hivatalos, a jog által kiosztott perbeli szerepeink.¹¹

A második részben Szókratész perét mutatja be. Ez a rész a harmadiktól a tizedik fejezetig tart. A szerző itt részletesen ismerteti a vádpontokat, a per lefolyását, Szókratész egyéniségét és külsejét, valamint a per történelmi hátterét.

A harmadik rész a tizenegyedikől a harmincadik fejezetig Szent Johanna perét, a százéves háborút, Johanna egyéniségét, valamint a perben résztvevők életének későbbi alakulását mutatja be. Az előbbi mondatból egyértelműen kiderül az, hogy a mű legnagyobb része Jeanne D'arc-ról szól. Ennek az lehet az oka, hogy Szent Johanna pere az egyik legjobban dokumentált per, ezzel szemben Szókratész pere az egyik legrosszabbul dokumentált perek közé tartozik.

---

⁸ Horváth Barna: A géniusz pere Szókratész – Johanna, Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2003. 46. o.

⁹ Horváth Barna: i.m. 9. o.

¹⁰ Horváth Barna: i.m. 9. o.

¹¹ Horváth Barna: i.m. 9. o.

A negyedik rész, amely a harmincegyedik fejezetet foglalja magában, lényegében a szerző záró gondolatait foglalja össze a géniuszságról. Emellett párhuzamokat és ellentéteket is állít Szókratész és Johanna sorsa között. Itt találkozunk Horváth Barna azon fontos gondolatával, amely segít megérteni, hogy miről ismerhető fel a géniusz. A szerzőnek az a véleménye, hogy géniusz a társadalom szerves része, abból nem vonul ki, attól nem zárkózik el.¹² A társadalom azonban szélsőségesen viszonyul e rendkívüli emberekhez. Egyszer a mélybe taszítja, máskor az égit emeli őket.¹³ A legtöbb géniusz életpályájára visszatekintve elmondható, hogy a felmagasztalás többnyire csak haláluk után következik be. Horváth Barna szerint, az a személy, aki a társadalom ezen tipikus reakcióját nem képes önmaga ellen kiváltani, az nem is tekinthető géniusznak.¹⁴

A továbbiakban a második szerkezeti egység, vagyis Szókratész perének elemzéséről lesz részletesebben szó.

III. Szókratész pere

Szókratész görög filozófus Kr.e. 470-ben született Szophronikosz kőfaragó és Phainarété bábaasszony fiaként. Az attikai Alopéké démosz polgára volt. Később nősült felesége Xanthippé volt, akitől három gyermeke született. Tanítványai közé tartozott Eukleidész, Phaidón, Arisztipposz, Platón, Diogenész, és Antiszthenész. Kr.e. 399-ben, hetvenéves korában ítéleték halára, ekkor legidősebb gyermeke kamaszkorú, legkisebb fia még kisgyermek volt.¹⁵

III. 1. Szókratész külseje és jelleme

Ahhoz, hogy Szókratész perbeli viselkedését és reakcióit könnyebben megismerjük, érdemes kitérni az ő külső és belső tulajdonságaira is.

Külsejét tekintve alacsony termetű, erős fizikumú ember volt, aki nemcsak filozófusként, hanem katonaként is kiválóan megállta a helyét. Egyszerű és szigorú életmódot folytatott, és fontosnak tartotta az állandó testgyakorlást. Egyes források említik, hogy magas alkoholtűrő képességgel rendelkezett és táncolni is szeretett. Arcvonásait tekintve nem illett bele abba a

---

¹² Horváth Barna: i.m. 194. o.

¹³ Horváth Barna: i.m. 193. o.

¹⁴ Horváth Barna: i.m. 194. o.

¹⁵ Adamik András (főszerk.), Szerk.: A. Jászó Anna (szerk.): Retorikai Lexikon, Kalligram, Pozsony, 2010. 1146-1147. o.

képbe, amelyet akkoriban ideálisnak véltek. Tömpe orra és kidülledt szeme miatt nem tartották különösebben jó megjelenésűnek.¹⁶

Egyéniségét tekintve Rogers emberséges, barátságos és jó humorú embernek látja őt, aki emellett éles elméjű, jó kritikus és kiváló érvelő. Szókratész tisztában volt a saját jelentőségével anélkül, hogy nagyképű lett volna. Könnyedén barátkozott és szerette a tartalmas beszélgetéseket. Az emberek többségét foglalkoztató olcsó és közönséges dolgok nem érdekelték. Ha veszély leselkedett rá, azzal bátran szembenézett és fontos volt számára, hogy a dolgokat mindig a maga valóságában lássa. A házassága nem volt problémamentes felesége nehéz természete miatt. Szókratész ugyanakkor ezt a problémát építő értelemben fogta fel, és talán ez is hozzásegítette ahhoz, hogy elsajátítsa, hogyan kell bánni az emberekkel. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a bölcselőnek voltak a házasságon kívüli futó kalandjai, amelyeket ő pusztán szórakozásként élt meg.¹⁷ Véleményem szerint, ezen futó kalandok folyománya is lehetett a felesége házasságtörése.

Szókratész életében az erotika meghatározó szerepet töltött be. Ez nemcsak a házasságon kívüli kapcsolataira értendő. Életét végigkísérte azon hajlama, hogy mindig is vonzódott a csinos fiatal fiúkhoz.¹⁸ Sok vívódással járt számára, hogy ezen késztetéseit leküzdje, amiben egyrészt az önuralomra törekvés inspirálta, másrészt az, hogy az a társadalmi réteg ahonnan ő származott, a férfiak közötti erotikus kapcsolatot nem nézte jó szemmel.¹⁹ Az, hogy homoszexuális hajlamait képes volt leküzdni, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy úgy érezze, képes önmagát a sorstól függetleníteni.²⁰

Életének másik meghatározó eleme a miszticizmus. Jellemző volt rá, hogy órákig tartó transz szerű állapotba került.²¹ Másrészt Hangot (daimonion) hallott, amely akkor szólalt meg, amikor rá nézve káros dolgot készült cselekedni.²² Közel álltak hozzá az orphikus hit tanai is. Eszerint az ember igazi java az igazság és a szépség tisztább világába való átmenetel, és nem pedig a testi élvezetek.²³

Az előbbieken írt jellemzéshez még annyit lehetne hozzátenni, hogy Szókratész hajlamai, gondolok itt elsősorban a homoszexuális hajlamaira és azon eszmények között, amelyek szerint megpróbált élni, komoly ellentét feszült és ez minden bizonnyal sok feszültséggel és belső vívódással jár számára.

III. 2. Szókratész perének előzményei

---

¹⁶ Horváth Barna: i.m. 32-33.o.

¹⁷ Horváth Barna: i.m. 32. o.

¹⁸ Horváth Barna: i.m. 31. o.

¹⁹ Horváth Barna: i.m. 31. o.

²⁰ Horváth Barna: i.m. 31. o.

²¹ Horváth Barna: i.m. 29. o.

²² Horváth Barna: i.m. 33. o.

²³ Horváth Barna: i.m. 29. o.

A per ismertetését megelőzően fontos megemlíteni Szókratész életútjában azon momentumokat is, amelyek akár kompromittálóak is lehetnek rá nézve, és a per megindításának esetleges közvetett indítékát képezhették.

Szókratész, amint korábban említésre került, nemcsak kiváló filozófus volt, hanem katonaként is megállta a helyét. Több csatában is részt vett hoplitaként. Ezek közé tartozott az Amphipolisz kolónia alapítására kiküldött expedíció Kr.e. 437-ben, a poteidaiai ütközet Kr.e. 432-ben, ahol állítólag Alkibiádész az életét köszönhette neki, valamint a Déliónnál vívott csata Kr.e.424-ben.²⁴

Szókratész a közéletben is szerepet vállalt, Kr.e. 406-ban az Ötszázak Tanácsának is tagja volt, amely az arginusai győztes vezérek ügyéről döntött, akik nem gondoskodtak eléggé az életben maradtak tengerből való kimentéséről. A vezérek sorsáról szavazással döntöttek. Egyetlen szavazat kivételével, mindenki a vezérek kivégzése mellett voksolt. Könnyen kitalálható, hogy az egyetlen ellenszavazat természetesen Szókratésztől származott.²⁵

Kr.e. 404 nyarától 403. februárjáig tartott Athénban a Lüsandrosz tekintélyével beültetett harminc zsarnok rémuralma. Közülük Kritász volt a vezéregyéniség, aki Szókratésszel és Alkibiádésszel is kapcsolatban állt.²⁶ Alkibiádész és Kritász ügyei rossz fényt vetettek Szókratészra is. Azzal, hogy Szókratész mellől ilyen emberek kerültek ki, maga után vonta azt a következményt is, hogy sokan szerettek volna Szókratész működésének végét vetni.²⁷

III. 3. A per

Szókratész perét a legkönnyebben úgy lehet áttekinteni, hogy egyúttal az attikai perek ismertetésére is sor kerül, mert így könnyebb ezen per színvonalát, törvényességét mihez viszonyítani. A könnyebb áttekinthetőség miatt a per folyamatát a vádindítvány átvételétől ismertetem.²⁸

A hatóság a vádindítvány átvételekor felszólította a vádlottat válasziratának benyújtására, majd a vádlót és a vádlottat is megidézte az előkészítő eljárás (anakriszisz) lefolytatására, ezt követően felhívta őket az illetékek befizetésére. Ebben a perben a feleket valószínűleg nem terhelte illetékfizetési kötelezettség. Ugyanakkor, ha a vádlónak nem sikerült elnyernie a perben a bírói szavazatok egyötödét, abban az esetben a vádlót 1000 drachma pénzbírsággal sújtották és elvesztette a nyilvános vádemelés jogát.

Az anakriszisz során a hatóság lényegében előkészítette tárgyalásra a vádindítványt. Ennek legfőbb eszköze a felek kikérdezése volt. A későbbi tárgyalás alapját az írásban előkészített vádindítvány és az ellenkérelem adta. A peres feleknek esküt kellett tenniük arra, hogy az ebben foglalt állítások helyesek. A pergátló kifogásokat az esküig lehetett előterjeszteni.

---

²⁴ Horváth Barna: i.m. 39. o.

²⁵ Horváth Barna: i.m. 40.o.

²⁶ Horváth Barna: i.m. 41.o.

²⁷ Horváth Barna: i.m. 43. o.

²⁸ Horváth Barna: i.m. 14-15. o.

Ha a vádló a nyilvános vádat elejtette szintén 1000 drachma pénzbírsággal és az ugyanolyan fajtájú vádemelésre való jogosultság elvesztésével sújtották. Egyes esetekben azonban mód volt rá, hogy ezen jogkövetkezmények alkalmazása nélkül is sor kerüljön a vád elejtésére. Az előkészítő eljárás befejezését követően a hatóság kitűzte a népbíróság előtti főtárgyalás napját.

A bíróság neve Héliasia volt, amelynek összesen 6000 fő esküdtbíróból álló tagja volt. Bíró lehetett minden 30. életévét betöltött és teljes polgárjoggal rendelkező személy. A bírakat sorsolással választották ki, oly módon, hogy minden törzsből (phülé) összesen 600 bírót sorsoltak ki. A bírák működésük megkezdése előtt évente esküt tettek, hogy működésüket a törvények, az athéni nép és a tanács határozatai szerint fogják ellátni, olyan esetekben pedig, amelyeket törvény nem rendez, mindenkor a legigazságosabb meggyőződésük szerint fognak dönteni. Megfogadták, hogy ajándékot nem fogadnak el, egyformán meghallgatják a feleket, és ítéletüket csakis a per adataira alapítják.²⁹

A bíróság változó létszámú tanácsokban (dikasztérion) tárgyalt. A nyilvános vád esetén a szokásos létszám 501 főből állt. Attól függően, hogy a pernek mekkora jelentősége volt, a tanácsban lévők száma emelkedett. Periklész perében például 1500 tagú bíróság ítelt, és előfordult olyan per is, ahol 6000 fős tanács ítélkezett. Ehhez képest Szókratész perét valószínűleg nem tekintették az átlagtól nagyobb jelentőségű pernek, mivel itt a szokásos 501 fős létszámú bíróság ítélkezett.³⁰ Annak, hogy ilyen kevés főből állott az ítélkezők tanácsa előnye és hátránya is volt, mivel így a vádlónak és a védőnek egyaránt kevesebb embert kellett meggyőznie a maga igazáról.

A főtárgyalás füstáldozattal és imával vette kezdetét.³¹ Szókratész perében a főtárgyalás napja április-május hónapok környékére esett.³² A tárgyaláson a felek önmagukat képviselték. A feleken kívül szerepelhettek a perben olyan személyek is, akiknek a segítségét a peres felek igénybe vették.³³ A logographoszok perbeszédeket írtak azoknak, akik élőszóban rosszul tudták kifejezni magukat. Igénybevételükhöz az elnök engedélyére volt szükség. Amennyiben a perfél ezen engedélyt megkapta, akkor a tárgyaláson a logographosz által megírt beszédet adta elő. A peres felek rajtuk kívül igénybe vehették a szünégoroszok segítségét is. A szünégoroszok a peres fél azon barátai voltak, aki álláspontját támogatták és rendszerint jó szónoki képességekkel vagy pedig jelentős társadalmi tekintéllyel rendelkeztek. A szünégorosz intézménye átmenet volt a pertársaság és a képviselőlet között. Perbeli fellépésüket azzal indokolták, hogy a peres féllel barátságban állnak az ellenféllel szemben pedig gyűlöletet éreznek.³⁴ A perbeszéd végén szokásos volt másokat segítségül hívni, akik a peres fél kérelmét pártolták, vagy annak teljesítéséért könyörögtek. Ezen személyek rendszerint a peres fél gyermekei és feleségei voltak. De előfordult olyan is, hogy ebben a szerepben egy befolyásos barát, egy külföldi fejedelem vagy maga az elnöklő hatóság tűnt fel.³⁵ Szókratész érdekes módon nem élt ezzel a lehetőséggel, hogy önmaga mellett felvonultassa családtagjait és barátait, amivel mindenképpen rontotta perbeli esélyeit.³⁶

A per menetének további ismertetése előtt fontos a vádlót és az őt pártoló személyeket is röviden bemutatni. A vádló Melétosz volt, aki gyenge szónoki képességekkel rendelkezett így Szókratész élőszóban könnyedén felülkerekedett rajta. Melétosz mellett, mint szünégoroszok

---

²⁹ Horváth Barna: i.m. 16-17.o.

³⁰ Horváth Barna: i.m. 15. o.

³¹ Horváth Barna: i.m.17.o.

³² Horváth Barna: i.m.12.o.

³³ Horváth Barna: i.m. 17-18. o.

³⁴ Horváth Barna: i.m.17-18.o.

³⁵ Horváth Barna: i.m. 18. o.

³⁶ Horváth Barna: i.m. 18. o.

Anüthosz és Lükón vettek részt. Annak ellenére, hogy Melétosz volt a vádló, Horváth Barna az ő szerepét és Lükónét is elhanyagolhatónak tekinti Anüthoszhoz képest.³⁷ Anüthosz egy jelentős befolyással rendelkező államférfi volt, aki a per idején sztartégozsi tisztséget is betöltött. Gondolkodását a józanság és a mértékletesség jellemezte. Anüthosz úgy vélte, hogy Szókratész elvei és ezek terjesztése útjában állhat a restaurációnak, és a destruktív erők melegágya lehet, ezért a filozófus működését tűrhetetlennek tartotta. Ennek ellenére nem kívánta Szókratész halálát, csupán el akarta őt távolítani a közéletből.³⁸ Anüthosz Melétossal ellentétben kiváló szónoknak bizonyult és feltételezhetően az általa elmondottak a bírákban is mélyebb nyomot hagytak, mint Melétosz szavai.

A per főtárgyalásának megtartására egy teljes ülésnap állt rendelkezésre. A tárgyalási idő egyharmad része a vád, egyharmad része a védelem rendelkezésére állott, egyharmad része pedig a becslési és szavazási eljárásnak volt fenntartva. Az időt vízórával mérték, és egy tárgyalás hossza 9 és fél óráig tartott.³⁹

A felszólalást az előbbieknél megfelelően a vádló kezdte, aki ismertette a vádat. A Szókratészszel szembeni vád három vádpontból állott:

III.3.1. Istentelenség (aszebia)

A szöveg a vád tárgyává tett cselekményt nem nevezi aszebia-nak. Az istentelenségből elsőként arra lehet gondolni, mint a Szókratész belső érzülete, az istenekről alkotott belső meggyőződése lett volna a vád tárgya. Ezzel szemben ez a vádpont nem a belső érzületére vonatkozott, hanem arra, hogy Szókratész ezt külső megnyilvánulásaiban is tanúsította. Így a fő problémát nem az jelentette, hogy Szókratész hitt-e a görög istenekben vagy sem, hanem az, hogy az istenek iránti tiszteletét nem nyilvánította ki. Menzel szerint a görög vallás lényegét elsősorban nem a hittételekben, hanem az állami istenek kultuszában kell keresni. A kultusz megsértése az istenek haragját zúdítja az államra, ezért ez inkább állam elleni büntetés.⁴⁰

III.3.2. Új daimoni dolgok bevezetése

---

³⁷ Horváth Barna: i.m. 36. o.

³⁸ Horváth Barna: i.m. 37. o.

³⁹ Horváth Barna: i.m. 18. o.

⁴⁰ Horváth Barna: i.m. 24. o.

Ezen vádpontnak két jelentése is lehet, egyrészt jelentheti új istenek bevezetését vagy pedig kultuszújítást, az istentisztelet új módjának bevezetését, de jelenthet belső megvilágosodást, inspirációt is.⁴¹

Szókratész esetében inkább az legutolsó magyarázatra kell gondolnunk. Szókratész számára az egyetlen igazi mester a világ teremtője, az isteni ész volt. Ezt a világmestert érezte a legfőbb tekintélynek. Neki tulajdonította azokat a Hangokat, amelyeket többször is hallott élete során. Ezek a Hangok voltak azok, amelyeknek Szókratész feltétel nélkül alávetette magát.⁴² A korábbiakban már szó volt róla, hogy Szókratész hajlamos volt arra, hogy órákig is eltartó transz-szerű állapotba kerüljön, amely viselkedést a társadalom egy furcsa és szokatlan megnyilvánulásnak tekinthetett.

Véleményem szerint, ezen különös viselkedése is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a vádpontok között szerepelt az új daimoni dolgok bevezetése. Ezt még inkább erősítette az, hogy Szókratész egyébként is hajlott a miszticizmusra.

III.3.3. Ifjúság megrontása

Ezen vádpont nem azt jelentette, ami elsőként eszünkbe jutna. A férfiak közötti homoszexuális kapcsolatot az ókori görögök egyes társadalmi rétegekben nagy toleranciával kezelték. Szókratész azonban olyan társadalmi rétegből származott, ahol mindezt nem nézték jó szemmel. Ennek ellenére ő mindig is erős vonzalmat érzett a lányos kinézetű fiúk iránt. Ezen vonzalmának elfojtására törekedett, a szexualitásban való megnyilvánulás helyett igyekezett az effajta szerelmet átnemesíteni⁴³, és a tanítványok iránti őszinte szeretetként kifejezésre juttatni. Ez a megtisztult szerelem abban nyilvánult meg, hogy igyekezett mindig fiúkkal körbevenni magát, és az önuralom boldogító hatására tanította őket. Tanításával éppen azért ért el akkora hatást, mert tanítványai a nevelőn kívül Szókratész erotikus vonzódását is megérezték.⁴⁴ Ez az átnemesített szerelem szokatlan volt, és Athénban botrányt kavart.⁴⁵

Az ifjúság megrontása, mint vádpont szorosan összekapcsolódik az első vádponttal. A vádló szerint Szókratész azzal rontja meg az ifjúságot, hogy a vallásról alkotott nézeteit másokkal is közölte, ezzel az ifjúságot hitében megingatja⁴⁶. Ezen felül az ifjúság megrontásán értették azt is, hogy a vád szerint Szókratész tanítása többek között a szülői tekintély megrendítésére és az ifjak közhasznú gazdasági és politikai tevékenységtől való eltérítésére irányult.

Az előbbi vádpontok elemzéséből észrevehető volt az, hogy a vádpontok mindegyike többféleképpen értelmezhető.⁴⁷ A többféle jelentéstartalom nagyon aggályos, ha egy vádindítványról van szó. Egy ilyen vádirat a mai büntetőjogi alapelveknek semmiképpen sem felelne meg. A nulla poena sine lege és a nullum crimen sine lege elvéből következik az, hogy a vád tárgyává tett cselekménynek egyértelműen meghatározottnak, konkrétan kell lennie.

---

⁴¹ Horváth Barna: i.m. 25. o.

⁴² Horváth Barna: i.m. 31. o.

⁴³ Horváth Barna: i.m. 34. o.

⁴⁴ Horváth Barna: i.m. 32. o.

⁴⁵ Horváth Barna: i.m. 34. o.

⁴⁶ Horváth Barna: i.m. 24. o.

⁴⁷ Horváth Barna: i.m. 23. o.

Ennek hiányában a bíróság nem tudhatja azt sem, hogy melyik az a konkrét cselekmény, amelyet el kell bírálnia. Ha a tényállás bizonytalan és többféle jelentéstartalommal ruházható fel, akkor az sem dönthető el egyértelműen, hogy melyik bűncselekmény törvényi tényállását valósította meg a vádlott. Ennek következménye lesz az alkalmazott szankció fajtájának és mértékének bizonytalansága is, hiszen ha egy többféleképpen értelmezhető tényállás többféle törvényi tényállásba is beleilleszthető, akkor ezzel az is együtt járhat, hogy a különböző törvényi tényállások közül a jogalkotó mindegyikhez más fajta vagy más mértékű szankciót kapcsol. Szókratész perében feltehetőleg még nem tulajdonítottak jelentőséget ezeknek az alapelveknek. Ezen többértelműségnek a másik hátránya volt az, hogy a vád ellen lehetetlen volt megfelelően védekezni.⁴⁸

A vád Szókratésszel szemben halálbüntetés kiszabását indítványozta.

A vád ismertetése után Szókratésznek, mint vádlottnak volt lehetősége arra, hogy az ellene felhozott vádakkal szemben előadja védekezését. Szókratész kiváló szónok hírében állott, ennek ellenére megkockáztatható azon kijelentés, hogy önmaga perében nem a legmegfelelőbb védelmi taktikát alkalmazta. Szókratész elsősorban arra helyezte a hangsúlyt, hogy a vádló Melétoszt, aki egyébként is jóval szerényebb képességű szónok hírében állott, lehangolja. Ez nemegyszer Szókratész fölényeskedő hangnemében jutott kifejezésre.⁴⁹ Szavai azonban inkább kötekedésnek, vitatkozásnak hatottak, mint valódi, érvekkel alátámasztott védőbeszédnek. A vádindítványban foglalt tényállításokat egyszerűen tagadta, de nem fejtette ki bővebben, hogy miért nem ért azokkal egyet, elsiklott a lényeg és egyúttal saját maga tisztázása felett.⁵⁰

Szókratész védőbeszédében tagadta azt, hogy valaha pénzért tanított. Elmondása szerint ő csak akkor ékesszóló, ha az igazmondás ékesszólás. Azt is közölte, hogy soha nem foglalkozott természetbúvárlattal. Kijelentette továbbá, hogy neki isteni küldetése van.⁵¹ Kifejtette azt is, hogy bölcs ember hírében álló polgárokról beszélgetés keretében kimutatta, hogy azok sem nem bölcsek, sem nem okosak. Ezen a szokásán nem tud és nem is akar változtatni.⁵² A daimonokkal kapcsolatos vádpontra akként reagált, hogy a daimonok isten gyermekei, és aki hisz a daimonokban, az hisz az istenekben is, és aki tiszteli a daimonokat, az tiszteli az isteneket is.⁵³

Szókratész hangneme, amelyet bírái nagyozolásnak, önhittségnek is gondolhattak, semmiképpen sem tüntette fel őt jó színben, és rontott ügyének kedvező megítélésén is. Szókratész viselkedése a tényeken nem változtatott, ugyanakkor a személyének szubjektív megítélésére hatással lehetett. Jerome Frank is rámutatott arra, hogy „a per során a bírónak a felekkel szemben fennálló rokonszenve vagy ellenszenve végig dolgozik.”⁵⁴ Ebből adódóan a pszichológiai alapokon nyugvó szubjektív elemek, mint rejtett okok nem vitásan, befolyásolják az ítélethez vezető folyamatot.⁵⁵ Azzal is segíthetett volna magán, ha a perbeszéde végén a korábban ismertettek szerint felvonultatja gyermekeit vagy feleségét,

---

⁴⁸ Horváth Barna: i.m. 25. o.

⁴⁹ Horváth Barna: i.m. 51.o.

⁵⁰ Horváth Barna: i.m. 52. o.

⁵¹ Horváth Barna: i.m.46-51.o.

⁵² Retorikai Lexikon: i.m.1149.o.

⁵³ Horváth Barna: i.m. 51.o.

⁵⁴ Jerome Frank: Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írások. (Szerk.: Badó Attila , Ford.: Badó Attila – Bóka János – Bencze Mátyás – Mezei Péter) Szent István Társulat, Budapest, 2006. 56. o.

⁵⁵ Háger Tamás: Gondolatok Jerome Frank Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt című válogatott írásairól in. Jogelméleti Szemle 2013/4. szám <http://jesz.ajk.elte.hu/hager56.pdf> (2014. április 14.)

hogy ők könyörögjenek érte a bíróság előtt, de Szókratész ezzel a lehetőséggel sem kívánt élni.

Szókratész makacsságára és merevségére utal, hogy a büntetés kiszabásával kapcsolatban először nem akart javaslatot tenni, mert szerinte ez bűnössége elismerését jelentené. Később azonban meggondolta magát és kétféle büntetés kiszabására is javaslatot tett. A bírósággal való ironizálását még inkább nyilvánvalóvá teszi első bünteteskiszabási javaslatával, amely szerint, ha bűnösnek találják, akkor életfogytiglan államköltségen élmezzeék a Prüteneionban. Ezt követően hangot adott annak, hogy nem hajlandó a kedvezőbb büntetés érdekében kompromisszumokat kötni. Működését sem volt hajlandó beszüntetni, mert véleménye szerint az engedetlenség lenne Isten iránt és nem érdemes élni önmaga és mások vizsgálata nélkül. Ezt követően mégis javasolt egy mina ezüst, majd Platón, Kritón és Kritobulosz javaslatára, 30 mina ezüst pénzbüntetést.⁵⁶

A bíróság a vád és a védelem beszédeinek elmondása után szavazott. Elsőként a bűnösség kérdésében szavaztak. Ha a bűnösséget a többség megszavazta, akkor utána döntöttek a kiszabandó büntetés neméről és mértékéről. Ha a bűnösség kérdésében szavazategyenlőség volt, akkor az a vádlott felmentését jelentette.⁵⁷ Megjegyzem, hogy Szókratész perében a szavazategyenlőség eleve kizárt volt, mert páratlan számú 501 fős bírói tanács ítélkezett. Szókratész ügyében a bűnösség kérdésében korántsem volt egyöntetű a bírák álláspontja, mert 281 fő szavazott arra, hogy bűnös, és 220 fő szavazott ennek ellenkezőjére.⁵⁸

A második szavazás alkalmával, mikor a bíróság a büntetés neméről és mértékéről döntött, csupán a vád és a védelem által javasolt büntetések között választhatott.⁵⁹ Szókratész újabb pertaktikai hibája itt csapódott le. Azzal, hogy neveltségesen enyhe büntetést javasolt, áterrelte a szavazatokat a vádlói oldalra.⁶⁰ Ezt tükrözi az is, hogy a halálbüntetést Szókratészre nagyobb szavazattöbbséggel mondták ki, mint a bűnösségét.⁶¹ Az előbbiekből következően a bíróság Szókratészt bűnösnek találta és halálbüntetéssel sújtotta.

A Héliasia döntésével szemben nem volt helye fellebbezésnek. A bíróságot nem terhelte indokolási kötelezettség, és nem érvényesült a percedenshez kötöttség elve sem.⁶²

Az ítélet kihirdetését követően a halálbüntetés végrehajtása a tizenegyek hatáskörébe tartozott. Az elítélt az ítélet kimondását követően a tizenegyek megérkezéséig a tárgyalás helyszínén várakozott. A kikerkező tizenegyek Szókratészt őrizetbe vették. Az őrizet a kivégzés napjáig tartott. Ezen a napon levették az elítéltről a bilincset és végrehajtották az ítéletet. Szókratész esetében a halálbüntetés végrehajtása a bűrókpohár kiürítése útján történt.⁶³ A kivégzés napja Kr.e. 399 május-június hónapjára esett.⁶⁴

---

⁵⁶ Horváth Barna: i.m. 53. o.

⁵⁷ Horváth Barna: i.m. 18-19. o.

⁵⁸ Horváth Barna: i.m. 54. o.

⁵⁹ Horváth Barna: i.m. 18. o.

⁶⁰ Horváth Barna: i.m. 19. o.

⁶¹ Horváth Barna: i.m. 54. o.

⁶² Horváth Barna: i.m. 20-21.o.

⁶³ Horváth Barna: i.m.19-20. o.

⁶⁴ Horváth Barna: i.m. 12. o.

IV. Záró gondolatok

A per egészén végigtekintve elmondható, hogy Szókratésznek lehetősége volt arra, hogy ügyének kedvezőbb kimenetelét elősegítse, és megmeneküljön a legszigorúbb büntetéstől. Az, hogy ezen a lehetőségeket nem ragadta meg, jelenthette a megalkuvásra képtelen ember önkéntes vértanúságát is. Ezt igazolja, hogy Hangjai rendszerint akkor szólaltak meg Szókratész elmondása szerint, amikor valami rosszat készült cselekedni. A tárgyalás napján Hangjai elhallgattak. Ezt Szókratész nem elhagyatottságként élete meg, hanem tettének megerősítéseként és öngazolásaként. Védőbeszédében az alábbi szavakat mondja ezzel kapcsolatban. E szavak híven kifejezik rendíthetetlen jellemét, így e tanulmányt az általa elmondottakkal zárom:

„Más beszédeimben bizony sokszor a szó közepén állított meg (a Hang); most azonban az egész tárgyalás alatt sem tettemben, sem szavaimban nem ellenkezett velem. Mit gondoltok, mi ennek az oka? Megmondom nektek: úgy látszik, ami most velem történt, valami jó dolog, és eszerint nem lehet igazunk nekünk, valahányszor csak úgy véljük, a halál rossz. Nagy a bizonyosságom: lehetetlen, hogy a megszokott jel ne szegült volna ellenem, ha nem lett volna jó, amit tenni készültem.”⁶⁵

---

⁶⁵ Retorikai Lexikon: i.m.1148-1149.o.